

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF THE PROBLEM OF CULTURAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF THE HUMANITIES

Стаття висвітлює теоретичний бік дослідження проблеми культурологічної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у сучасних закладах вищої педагогічної освіти та розкриває теоретичні засади проблеми культурологічної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в освітньому просторі закладу вищої педагогічної освіти.

Автором охарактеризовано специфіку професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю, визначено принципи культурологічної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей (принцип соціокультурності, принцип світоглядної інтеграції, принцип фундаменталізації).

Мета дослідження полягала у визначенні характерних рис культурологічного підходу як оптимального для підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у сучасних закладах вищої освіти. Дослідження здійснено з використанням таких наукових методів: аналіз та систематизація, генералізація та порівняння наукової інформації з різних джерел із метою визначення провідних наукових позицій щодо культурологічного підходу до підготовки вчителів гуманітарних спеціальностей; контент-аналіз програм підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти з метою визначення місця та ролі культурологічної компоненти підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей; концептуалізація наукових положень культурологічного підходу в контексті підготовки майбутніх учителів гуманітарного профілю з метою наукової фіксації феномена «культурологічна підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей». Визначено маркери професійної компетентності учителя гуманітарних спеціальностей: здатність використовувати широку палітру методів наукового пізнання; відмова від авторитарного та традиційно-міфологічного стилю мислення; розширений горизонт неупередженого світосприймання (усталені ціннісні орієнтири, стала моральна самосвідомість, естетична культура, ерудиція, творчі нахили, мультиверсумне бачення глобальних проблем суспільства); прагнення до синтезування нових знань на основі креативного та критичного опрацювання інформації; прагнення до самоідентифікації та самореалізації в різних видах діяльності; центрованість на проблемах суспільства, духовних глобальних проблемах людства; здатність застосовувати потенціал власних позараціональних підструктур свідомості та реалізувати гуманістичні максими з ірраціональними культурними кодами; здатність інтегрувати гуманістичні аксіоми у високораціональні форми людської життєдіяльності. Визначено систему принципів культурологічної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей: принцип соціокультурності, що полягає в необхідності урахування процесів глобалізації в освіті, що зумовлюють необхідність

реалізації в освітньому просторі параметрів різних культур та національних особливостей; принцип світоглядної інтеграції, що передбачає посилення взаємодії загального духовного розвитку майбутнього фахівця (морального-етичного, художньо-естетичного, полікультурного) та формування його стійкої світоглядної позиції; принцип фундаменталізації, що визначає необхідність подолання в змісті освіти та формах її організації розриву з класичною традицією та надмірної орієнтації на абсолютизацію новітніх соціокультурних цінностей.

Ключові слова: культурологічний підхід, культурологічна підготовка, майбутні вчителі гуманітарних спеціальностей, принципи.

The article sheds light on the theoretical side of the study of the problem of cultural training of future teachers of humanities in modern higher education institutions and reveals the theoretical foundations of the problem of cultural training of future teachers of humanities in the educational space of the institution of higher pedagogical education. The author describes the specifics of the professional training of specialists in the humanitarian profile, defines the principles of cultural training of future teachers of humanities (the principles of socioculturalism, the principle of ideological integration, the principle of fundamentalization).

The purpose of the study was to identify the characteristics of the cultural approach as optimal for the preparation of future teachers of humanities in modern higher education institutions. The research was conducted using the following scientific methods: analysis and systematization, generalization and comparison of scientific information from different sources in order to determine leading scientific positions on the cultural approach to the training of teachers of humanities; content analysis of training programs for future humanities teachers in higher education institutions to determine the place and role of the cultural component of the training of future humanities teachers; conceptualization of scientific provisions of the cultural approach in the context of the training of future teachers of the humanities profile with the aim of scientific fixation of the phenomenon of "cultural training of future teachers of humanities". The markers of the professional competence of the humanities teacher were identified: the ability to use a wide variety of methods of scientific knowledge; rejection of authoritarian and traditionally-mythological style of thinking; extended horizon of impartial worldview (established value orientations, moral self-consciousness, aesthetic culture, erudition, creative inclinations, multiverse vision of global problems of society); the desire to synthesize new knowledge based on creative and critical processing of information; the desire for self-identification and self-realization in different activities; focus on the problems of society, spiritual global problems of humanity; the ability to harness the potential of their own extra-rational sub-structures of consciousness and to realize humanistic maxims with irrational cultural codes; the ability

УДК 378+378.01.377
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-17-1-23>

Лян Цзе,
аспірант кафедри педагогіки
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

to integrate humanistic axioms into highly rational forms of human life. The system of principles of cultural training of future teachers of the humanities is defined: the principle of socioculturalism, which is the need to take into account the processes of globalization in education, which determine the need for the implementation in the educational space of the parameters of different cultures and national characteristics; (moral-ethi-

cal, artistic-aesthetic, multicultural) and formation of its sustainable world ice position; the principle of fundamentalisation, which determines the need to overcome in the content of education and its forms of organization a break with the classical tradition and an over-orientation on the absolutization of the latest socio-cultural values. **Key words:** cultural approach, cultural preparation, future teachers of humanities, principles.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

На сучасному етапі становлення системи вищої педагогічної освіти в Україні до вчителя висуваються підвищені вимоги, які кардинально відрізняються від традиційної «знанневоцентричної» концепції, – сучасний учитель має не лише набутти статусу «професіонал», а й поєднати в собі риси «культуротворчої людини», здатної оптимально діяти у швидкозмінному соціокультурному просторі. Це спричиняє необхідність винайдення різних способів підготовки фахівців педагогічного профілю у закладах вищої освіти, що передбачають різнобічний особистісний розвиток в єдності з професійною, соціокультурною та культурологічною підготовкою. Фахівець, який здобуває професійну компетентність з урахуванням культурологічної парадигми, вміло поєднує професійну, дослідницьку та наукову діяльність, є не просто реципієнтом культурних цінностей, а, передусім, генератором культурно-освітніх процесів.

Отже, ми вважаємо за необхідне ще раз звернутись до проблематики культурологічної підготовки майбутніх учителів, оскільки сучасні трансформаційні перетворення в освітньому просторі нашої країни визначаються необхідністю модернізації культурологічної компетентності, удосконалення й оновлення змісту культурологічних дисциплін на засадах міждисциплінарної інтеграції та традиційним предметоцентристським підходом до формування змісту культурологічних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Феноменологія культурологічної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти та способи реалізації культурологічної складової частини у професійній діяльності фахівців різного профілю неодноразово ставали предметом наукових розвідок учених. Засоби та методи реалізації культурологічної підготовки майбутніх учителів вивчали В. Данильченко, Ю. Юрченко; Є. Бондаревська наголошувала на важливості зв'язку культурологічної та особистісно зорієнтованої спрямованості особистості вчителя; загальні засади проблеми культуровідповідності змісту вищої педагогічної освіти розглядали Н. Крилова, Г. Тарасенко. Термінологічні варіації в контексті культурологічної підготовки майбутніх фахівців представлено в наукових джерелах такими поняттями: «культурологічні знання» (Ю. Юрченко), «культурологічна компетентність» (М. Булигіна), «культурологічна підготовленість» (Е. Ємеліна).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із цим такий аспект, як культурологічна підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як фахівців, здатних здійснювати культуротворчу функцію освіти, реалізаторів культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності, генераторів культурологічного аналізу освітньо-культурних явищ і фактів, є не вирішеною частиною проблеми.

Мета статті – схарактеризувати культурологічний підхід як оптимальний для підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у сучасних закладах вищої освіти.

Завдання дослідження:

- 1) описати специфіку професійної підготовки вчителів гуманітарних спеціальностей;
- 2) визначити принципи культурологічного підходу до підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей;
- 3) уточнити поняття «культурологічна підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей».

Дослідження здійснено з використанням таких наукових методів: аналіз та систематизація, генералізація та порівняння наукової інформації з різних джерел (довідково-нормативних, дисертаційно-монографічних, психолого-педагогічних, методично-емпіричних) із метою визначення провідних наукових позицій щодо культурологічного підходу до підготовки вчителів гуманітарних спеціальностей; контент-аналіз програм підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти з метою визначення місця та ролі культурологічної компоненти підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей; концептуалізація наукових положень культурологічного підходу в контексті підготовки майбутніх учителів гуманітарного профілю з метою наукової фіксації феномена «культурологічна підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей».

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати науковий аналіз проблематики культурологічної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, варто, насамперед, звернути дослідницьку увагу на сучасний характер гуманітарної підготовки майбутніх учителів у вишах.

Сучасна освіта має виконувати не лише традиційну функцію передавання соціального досвіду, але й значною мірою функцію підготовки людини до життя в епоху стрімких соціальних змін. При-

єднуємось до думки О. Фокши, що сучасна освіта має не лише навчати людину запам'ятовувати та відтворювати інформацію, а й прищеплювати навички використання отриманих знань для пошуку виходу із нетрадиційних ситуацій, синтезування нових знань, здатності до самостійного прийняття рішень та критичного сприйняття інформації (О. Фокша, 2019).

Правильною, на нашу думку, є позиція О. Фокши щодо мети гуманітарної освіти. На думку авторки, метою гуманітарної освіти є духовна культура, в якій людина відтворює себе у своїй людській цінності, повноті своїх переживань, роздумів і мрій, пізнає суспільство на різних етапах його історії, осмислює феномен культури, сенс свого існування та існування інших людей, що дає їй змогу адаптуватися до сучасного суспільства. Як бачимо, вчена неодноразово звертається до терміна «культура», розмірковуючи про своєрідність гуманітарної освіти майбутніх фахівців. Вважаємо це правомірним, оскільки нероздільними є як поняття «культура» та «гуманізм», так і феномени «гуманітарна» та «культурологічна» підготовка.

Саме дисципліни соціально-гуманітарного блоку, на думку О. Фокши, формують ціннісні орієнтири та світогляд молоді людини, сприяють розвитку активної громадянської позиції, творчого мислення, розширюють «культурний горизонт», озброюють методами та методологією наукового пізнання і виховують соціально зрілу та всебічно розвинуту особистість (Фокша, 2017).

До проблематики гуманітарної освіти в методологічному контексті звертався Г. Васянович. Враховуючи проблеми, пов'язані з інтелектуальною діяльністю суспільства, науковець звертає увагу на необхідність зростання соціогуманітарних знань. Гуманітарна освіта, продовжує автор, сприяє професійному зростанню індивіда, теорією доведено, а практикою підтверджено: чим ґрунтовніший загальнокультурний розвиток людини, тим більше є реальних можливостей для набуття нею професіоналізму й компетентності. Дотримуватимось позиції Г. Васяновича про те, що гуманітарна освіта є одним із найважливіших соціальних інститутів трансляції культурних цінностей, норм, ідеалів, як форму відтворення національно-культурного світу і вагомий чинник професійної підготовки. Гуманітарна освіта, в баченні науковця, виступає фактором духовної безпеки нації у збереженні культурної спадщини й духовного розвитку особистості, забезпечує цілісне становлення, закладає ціннісні орієнтації та моральні принципи людини, які формують її професійну культуру (Г. Васянович, 2014).

Суголосну думку висловлює Т. Туркот, у дослідженнях якої розкрито тезу щодо необхідності гуманітаризації всієї парадигми університетської освіти, яка виступає альтернативою технокра-

тичному та професійно-прагматичному підходам до підготовки магістрів. Приймаємо думку науковця, що провідною цінністю університетської освіти в цьому разі постає особистість людини з її здібностями та інтересами. В умовах університету майбутній фахівець отримує універсальну освіту й обирає сферу професійної діяльності не тільки за ознакою соціальної значущості, але й за власними мотивами та інтересами, що забезпечує самореалізацію особистості (Т. Туркот, 2010).

Водночас компетентний фахівець-гуманітарій має бути ініціатором конструктивного (домінуючого) лідерства, здатним приймати нетривіальні (асиметричні) рішення для досягнення соціально значущої мети діяльності, конструктивного спрямування різних видів діяльності на досягнення спільної для членів групи мети (О. Корякін, 2018).

На нашу думку, культурологічна компонента гуманітарної підготовки вирізняється актуальністю саме на сучасному етапі розвитку вищої педагогічної освіти, оскільки саме на сучасному етапі відбувається перехід до різноманіття соціокультурних виявів, інтеграції загальнонаукових та соціогуманітарних способів пізнання.

Культурологічний підхід у підготовці майбутнього вчителя переважно розглядається як сукупність методологічних прийомів, що забезпечують аналіз професійно-педагогічної освіти крізь призму культурологічних понять: «культура», «творча діяльність», «перетворення дійсності у культурному вимірі».

Своєрідність реалізації культурологічного підходу до підготовки майбутніх фахівців досліджувала Л. Настенко, специфікуючи його за схемою «пізнання-знання-цінності».

Авторка розпочинає аналіз культурологічного підходу в освіті зі специфіки зв'язку між сформованими культурологічними знаннями та культурологічними цінностями особистості фахівця. Так, дослідниця вважає, що в культурологічному пізнанні проблемі цінностей належить провідне місце, оскільки тлумачення культури як сукупності цінностей, створених людством, є поширеним. Педагогічний аспект проблеми орієнтації особистості полягає у тому, продовжує науковець, щоб широкий спектр об'єктивних цінностей освіти і культури зробити предметом усвідомлення, переживання як особистісних потреб, щоб об'єктивні цінності стали суб'єктивно значущими, стійкими життєвими орієнтирами, ціннісними орієнтаціями особистості. Так, вчена вважає, що орієнтація майбутнього вчителя на гуманістичні освітні цінності визначається як сходження особистості до культуровідповідних цінностей сучасної освіти (Л. Настенко, 2001).

Разом із цим культурологічні знання забезпечують методологічний рівень педагогічної діяльності, включають знання історії та тенденцій розвитку

культурно-освітнього процесу, поняття про сутність духовної, професійної та педагогічної культури, різноманітні підходи до визначення сутності культурно-освітніх явищ і процесів, знання про культуру як предмет педагогічного проектування (Л. Настенко, 2001).

Культурологічну підготовку у вищих навчальних закладах як гуманітарну складову частину професійної освіти Т. Зюзіна розглядає як процес і результат засвоєння студентами системи знань у галузі наук про культуру, формування емоційно-ціннісного ставлення до духовного спадку людства, набуття досвіду діяльності у сфері національної та загальнолюдської культури. Так, на думку дослідниці, зміст культурологічної підготовки – це сукупність знань, які визначають науково-теоретичну готовність у галузі наук про культуру. Водночас авторка вважає, і ми згодні з такою позицією, що наукові підходи до визначення змісту підготовки студентів базуються на загальнодидактичних уявленнях про зміст освіти та вимогах, що до них висуваються.

У ракурсі нашого дослідження варто звернутись до наукових напрацювань Л. Кондрацької, яка дослідила методологічні засади культурологічної підготовки майбутніх фахівців мистецького профілю.

На думку Л. Кондрацької, методологічну основу культурологічної підготовки становлять закони філософської антропології, герменевтичної філософії і епістемології, зокрема телематичної зумовленості взаємоопосередкування людини і культури в герменевтичному (на рівні сущого, існування) і метафізичному (на рівні буття, сутності) вимірах, художньої культури як форми реалізації смислу буття, сконструйованої засобами сущого, епістемології як способу перихорези (виходу за межі «я»).

Своєю чергою, наголошує Л. Кондрацька, процес культурологічної підготовки майбутнього вчителя мистецтва, як опанування ним пропонованої стратегії людиностановлення, спрямований на формування антропологічної культури – інтегральної особистісної якості, що постала внаслідок ініційованих особистістю активних перетворень інтелектуальної і телематичної сфер і завдяки якій відбувається реалізація людської сутності в метафізичному вимірі. Антропологічна культура особистості, таким чином, виявляє акмеїчність професійного становлення майбутнього вчителя мистецтва і характеризує наявність у нього зусилля відновити первинний зв'язок образу «я» з першообразом. Її змінними частинами є духовна потреба, художньо-епістемологічне мислення і готовність до духовно-просвітницької діяльності (Л. Кондрацька, 2004)

Висновки.

1. Стверджуємо, що професійна компетентність учителя гуманітарного профілю вирізняється такими функційними параметрами: здатність використовувати широку палітру методів наукового пізнання; відмова від авторитарного та традиційно-міфологічного стилю мислення; розширений горизонт неупередженого світосприймання (усталені ціннісні орієнтири, стала моральна самосвідомість, естетична культура, ерудиція, творчі нахили, мультиверсумне бачення глобальних проблем суспільства); прагнення до синтезування нових знань на основі креативного та критичного опрацювання інформації; прагнення до самоідентифікації та самореалізації в різних видах діяльності; центрованість на проблемах суспільства, духовних глобальних проблемах людства; здатність застосовувати потенціал власних позараціональних підструктур свідомості та реалізовувати гуманістичні максими з ірраціональними культурними кодами; здатність інтегрувати гуманістичні аксіоми у високораціональні форми людської життєдіяльності.

2. Визначаємо систему принципів культурологічної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей: принцип соціокультурності, що полягає в необхідності урахування процесів глобалізації в освіті, що зумовлюють необхідність реалізації в освітньому просторі параметрів різних культур та національних особливостей; принцип світоглядної інтеграції, що передбачає посилення взаємодії загального духовного розвитку майбутнього фахівця (морального-етичного, художньо-естетичного, полікультурного) та формування його стійкої світоглядної позиції; принцип фундаменталізації, що визначає необхідність подолання в змісті освіти та формах її організації розриву з класичною традицією та надмірної орієнтації на абсолютизацію новітніх соціокультурних цінностей.

3. Специфікуємо культурологічний підхід до підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як такий, що розширює дослідницькі і прикладні межі, забезпечує панорамний багатовимірний погляд і полісистемне пояснення сутності культурних проблем, цінностей та компонентів сучасної освіти, важливість якого для освітнього процесу, отже, очевидно є його системотвірною ролью для педагогічної теорії і практики. Культурологічну підготовку студентів конкретизуємо як складову частину гуманітарної освіти, що може бути представлена як відкрита, складна, динамічна система, побудована на основі органічної єдності загального, особливого та одиничного. Зміст культурологічної підготовки як загальне зумовлюється новими соціокультурними потребами інформацій-

ного суспільства та новою ситуацією соціального функціонування мистецтва в умовах домінування медіа, як особливе – має певну специфіку складової частини соціогуманітарної освіти у вищій школі, як одиничне – відображає залежність розробки її структури від підходів кожного закладу вищої освіти до конструювання елективного компонента освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок у контексті обраної проблематики вбачаємо у висвітленні характерних рис культурологічної підготовки майбутніх фахівців різного профілю (мистецького, інженерно-технічного, природничо-математичного).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васянович Г. Педагогіка вищої школи: навч.-метод. Посібник. Л. : Ліга Прес, 2000. 670 с.
2. Зюзіна Т.О. Проблеми теорії та методики культурологічної підготовки студентів педагогічних університетів. *Вісник Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка*. 2005. № 10. С. 95–101.
3. Кондрацька Л.А. Художня епістемологія у вимірі педагогіки. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. 408 с.
4. Корякін О.О. Педагогічні умови розвитку конструктивного лідерства майбутніх магістрів гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика проф. освіти» / науковий керівник І.Д. Бех. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2018. 20 с.
5. Кострубань Р.В. Формування толерантності у майбутніх учителів у процесі гуманітарної підготовки у педагогічних коледжах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Хмельницький, 2016. 23 с.
6. Настенко Л.Г. До питання розробки змісту і структури культурологічної складової професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. *Наукові записки* : Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Випуск 41. Київ : НПУ, 2001. С. 170–172.
7. Настенко Л.Г. Цільовий та змістовий компоненти культурологічної складової процесу підготовки майбутнього вчителя. *Вісник Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка*. 2001. Випуск 1 (15). С. 128–133.
8. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Кондор, 2011. 628 с.
9. Фокша О.М. Детермінанти підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у сучасних закладах вищої педагогічної освіти / *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Серія : Педагогіка. Одеса : ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2018. Вип. 3 (122). С. 89–93.
10. Shchekotylyina N. Competence-based approach of MA students training / T. Koycheva, O. Halitsan, N. Shchekotylyina. *The scientific heritage*. 2019. No 35. P. 2.